

Стилістичні вправи на уроках рідної мови у початкових класах

Н. О. Янко

Темою нашого дослідження було формування стилістичних умінь учнів 3-4 класів у процесі роботи над текстами різних типів. У зв'язку з цим мета дослідження полягала у визначенні типології, відборі та систематизації вправ, спрямованих на поетапне формування в молодших школярів зазначених умінь.

Стилістичні вправи ми розглядали як особливий вид навчальних завдань, що сприяють глибшому осмисленню закономірностей розвитку рідної мови, розкриттю її стилістичного багатства та краси виражальних засобів, виробленню в учнів умінь користуватися ними відповідно до адресата, мети та сфери висловлювання.

У процесі визначення типології та систематизації стилістичних вправ ми враховували результати досліджень українських і російських методистів В. І. Бадер, Л. О. Варзацької, М. І. Пентилюк, Л. Г. Сугейко, С. М. Іконникова, В. І. Капінос, Т. І. Чижової та ін., присвячених цій проблемі. Розробляючи систему вправ, керувалися загально- та лінгводидактичними принципами навчання; зважали на типові стилістичні помилки та недоліки, виявлені в писемному мовленні учнів під час констатувального зрізу. З огляду на психолінгвістичні особливості формування мовленнєвих умінь і навичок вправи добиралися різноманітні за змістом і видами. В експериментальній методиці були виділені такі типи стилістичних вправ: 1) за змістом програмового матеріалу – лексико-стилістичні, морфолого-стилістичні, синтаксично-стилістичні, власне стилістичні; 2) за характером мисленнєво-мовленнєвих операцій учнів: аналітичні (на спостереження, елементарний стилістичний аналіз), аналітико-конструктивні (стилістичний експеримент, редагування й удосконалення), конструктивні (на стилістичне конструювання та переконструювання (трансформацію), продуктивно-творчі (продукування власних висловлювань різних типів і стилів).

Результати аналізу підручників з рідної мови для учнів 3-4 класів показали, що в них передбачається виконання завдань стилістичного характеру, але їх кількість недостатня, що не забезпечує систематичної, цілеспрямованої роботи над формуванням стилістичних умінь і навичок, не сприяє повною мірою використанню усіх можливостей, закладених у різноманітному дидактичному матеріалі для розвитку мовлення молодших школярів. Тому в процесі експериментального навчання широко застосовувалися як спеціально дібрані нами, так і вправи з підручників, які доповнювалися стилістичними завданнями.

Стилістична робота у початковій школі має супровідний характер, тому відбір та систематизація вправ здійснювалися відповідно до виучуваного програмового матеріалу, послідовність їх застосування відповідала меті та етапу експериментального навчання.

Так, на першому (пізнавально-аналітичному) етапі формування стилістичних умінь, метою якого було сприймання й осмислення мовних знань у функціонально-стилістичному аспекті, учням пропонувалися вправи на спостереження й елементарний аналіз, порівняння, зіставлення текстів різних типів і стилів; виділення окремих мовностилістичних одиниць, з'ясування їх ролі, закономірностей функціонування у мовленні.

Метою другого (операційно-тренувального) етапу було формування та вдосконалення в учнів первинних умінь і навичок використовувати здобуті знання на практиці. У рамках репродуктивного методу на цьому етапі застосовувалися вправи на відтворення прослуханих або прочитаних текстів різних типів із дотриманням стильової єдності (різні види переказу), завданням яких було збагачення мовлення учнів виразними у стилістичному відношенні лексико-граматичними одиницями. Найбільша увага приділялася вправам аналітичного, аналітико-конструктивного та конструктивного характеру, що застосовувалися у рамках оперативного методу. Аналітичні вправи були спрямовані на закріплення набутих знань та вироблення умінь розрізняти тексти різних типів і стилів, виявляти в них і диференціювати стилістичні засоби різних рівнів, більш глибоко усвідомлюючи особливості їх вживання та роль у мовленні. Аналітико-конструктивні вправи містили завдання на побудову речень, міні-текстів із попереднім аналізом запропонованого мовного матеріалу; потребували застосування знань про ознаки текстів різних стилів, стилістичні норми. В основі таких вправ були стилістичний експеримент, редагування, удосконалення висловлювань. Вправи

конструктивного характеру сприяли формуванню умінь і навичок свідомої мовленнєвої діяльності учнів, мотивованому вживанню стилістично забарвлених й емоційно-оцінних засобів для вираження думки. До них були віднесені вправи на стилістичне конструювання та переконструювання словосполучень, речень, міні-текстів (за зразком і без нього).

Метою третього (продуктивно-творчого) етапу було формування та вдосконалення умінь створювати власні висловлювання різних типів і стилів. Провідну роль на цьому етапі було відведено комунікативному методу, який реалізовувався шляхом залучення учнів до активної мовленнєвої діяльності у процесі виконання творчих вправ на продукування текстів різних типів і стилів: складання розповідей, описів, міркувань, казок, загадок, написання листів, привітання, запрошення, оголошення тощо. Кожен вид творчої роботи був чітко стилістично диференційованим, передбачав створення на уроці такої мовленнєвої ситуації, яка б стимулювала в учнів бажання висловлюватися, сприяла формуванню цілеспрямованого мовлення, зверненого до певного адресата (однокласників, малят із дитячого садка тощо).

Наші підходи щодо визначення типології, відбору та систематизації стилістичних вправ перевірялися в процесі формувального експерименту. Результати контрольних зрізів засвідчили, що рівень сформованості стилістичних умінь в ЕК на 10-15% вищий, ніж у КК, що підтверджує ефективність розробленої методики.